1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

ФІЗИЧНИЙ ПРИМУС, ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРИМУС ТА КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ: ЩО І ЯК ВПЛИВАЄ НА ЗМІСТ СУДОВОГО ВИРОКУ - НАГАДУВАННЯ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ[1]

Міністерство юстиції України

Реферат. Роз'яснення Міністерства юстиції України, оприлюднене на вебпорталі «Судова влада України», присвячене кримінально-правовій оцінці діянь, учинених під впливом фізичного або психічного примусу, та їх співвідношенню з крайньою необхідністю. Відповідно до ч. 1 ст. 40 КК України не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, що заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками. Фізичний примус визначено як застосування фізичного насильства, щоб змусити особу всупереч її волі вчинити протиправну дію чи утриматися від дії, яку вона мала вчинити. Мін'юст розрізняє два його види: примус, що фізично позбавляє особу можливості діяти на власний розсуд (зв'язування, позбавлення волі, тілесні ушкодження з утратою свідомості), і примус, спрямований на те, щоб психологічно зламати особу (мордування, катування). У першому випадку відповідальність повністю виключається, а якщо особа зберігала можливість керувати своїми діями (ч. 2 ст. 40 КК України), питання вирішують за правилами крайньої необхідності. Крайню необхідність розкрито за ч. 1 ст. 39 КК України як заподіяння шкоди для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі, її правам, іншим особам, суспільним чи державним інтересам, якщо небезпеку не можна було усунути іншими засобами; відповідальність настає лише за перевищення її меж, коли заподіяна шкода більша за відвернену. Психічний примус тлумачиться як вплив на психіку, щоб змусити особу всупереч волі вчинити або не вчинити протиправні дії; його оцінюють за правилами ст. 39 КК України як обставину, що створює небезпеку. Наголошено, що оцінці підлягають характер і ступінь примусу, індивідуальні фізичні можливості та психічний стан особи в момент його застосування. Особа, яка під примусом зберігала здатність керувати своїми діями і не перебувала в стані крайньої необхідності, підлягає кримінальній відповідальності, проте примус у такому разі пом'якшує відповідальність (п. 6 ч. 1 ст. 66 КК України). Положення мають пряме значення для судово-психологічної експертизи, адже саме психічний стан особи та її здатність керувати своїми діями в ситуації примусу часто стають предметом спеціальних знань.

Ключові слова: фізичний примус, психічний примус, крайня необхідність, стаття 40 КК України, стаття 39 КК України, обставини, що виключають кримінальну протиправність, пом'якшення відповідальності, психічний стан особи, здатність керувати своїми діями, судово-психологічна експертиза.

Physical Coercion, Mental Coercion and Extreme Necessity: How They Affect the Content of a Criminal Judgment. A Reminder from the Ministry of Justice of Ukraine

Ministerstvo yustytsii Ukrainy.

Abstract. Whether a person who caused harm under coercion should be held criminally liable depends on how far the coercion deprived that person of control over their conduct. This clarification

by the Ministry of Justice of Ukraine, published on the 'Judiciary of Ukraine' web portal, explains the relevant provisions of the Criminal Code of Ukraine. Under Article 40(1), an act or omission committed under the direct influence of physical coercion that left the person unable to control their actions is not a criminal offence. Physical coercion is defined as physical violence used to force a person, against their will, to commit or refrain from an act. Two forms are distinguished: coercion that physically prevents a person from acting at their own discretion (binding, confinement, injuries causing loss of consciousness) and coercion aimed at breaking the person psychologically (torment, torture). In the first case liability is fully excluded; where the person retained control over their conduct (Article 40(2)), liability is decided under the rules on extreme necessity in Article 39, that is, harm is justified only if it does not exceed the harm averted and the danger could not be removed by other means. Mental coercion, understood as pressure on a person's psyche to compel unlawful conduct, is assessed under the same rules as a source of danger. The nature and degree of coercion, the person's physical capacities and mental state at the relevant moment must be evaluated. A person who retained self-control and was not in a state of extreme necessity is liable, but coercion then mitigates liability under Article 66(1)(6). The guidance is directly relevant to forensic psychological examination of a person's mental state and capacity for self-control under coercion.

Keywords: physical coercion, mental coercion, extreme necessity, Criminal Code of Ukraine, exclusion of criminal liability, mitigating circumstances, mental state, capacity for self-control, forensic psychological examination.

Першоджерело: *Фізичний примус, психологічний примус та крайня необхідність: що і як впливає на зміст судового вироку / М-во юстиції України. Судова влада України : вебпортал. Реферат оприлюднено в журналі 22.07.2024.*

References

1. Ministerstvo yustytsii Ukrainy. Fizychnyi prymus, psykholohichnii prymus ta krainia neobkhidnist: shcho i yak vplyvaie na zmist sudovoho vyroku - nahaduvannia Ministerstva yustytsii Ukrainy [Physical Coercion, Mental Coercion and Extreme Necessity: How They Affect the Content of a Criminal Judgment. A Reminder from the Ministry of Justice of Ukraine] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2024. Vol. 9, No. 4 (52). URL: https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/12916-fizichnij-primus-psihologichnij-primus-ta-krajnya-neobhidnist-sho-i-yak-vplivaye-na-zmist-sudovogo-viroku---nagaduvannya-ministerstva-yusticiyi-ukrayini (onovlena versiia vid 22.07.2024). [in Ukrainian].